

Перспективами подальших досліджень є розширення тематики питання за рахунок висвітлення просвітницького, місіонерського та благодійницького напрямів функціонування братств.

1. Багалеї Д., Миллер Д. История города Харькова за 250 лет его существования (1655 – 1905). Ист. монография. – Т. I. – Репринт. изд. – Харьков, 1993. – 572 с. 2. Гейда О. Благодійна діяльність Братства святого Михаїла, князя Чернігівського у сфері церковно-краєзнавчих досліджень // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Чернівці, 2007. – С. 46-49. 3. Делія О. Внесок Полтавського Свято-Макаріївського єпархіального братства у розвиток церковно-історичних краєзнавчих досліджень на Полтавщині у другій половині XIX – на початку XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6452/1/11.pdf> 4. Добровольський П. Черниговский Елецкий Успенский мужской монастырь. – Чернигов: Типография губернского земства, 1900. – 150 с. 5. Жизнь и деятельность Братства св. Михаила, князя Черниговского за 1914 год // Черниговский церковно-общественный вестник. – Чернівці: Типография Братства св. Михаила, князя Черниговского, 1915. – 142 с. 6. Жизнь и деятельность Братства Святого Михаила, князя Черниговского в 1915 году // Черниговский церковно-общественный вестник. – 1916. – Часть неофициальная. – № 19-20. – С. 57-78. 7. Здравомыслов К. Сведения о существующих в епархиях церковно-археологических учреждений и консисторских архивах. – Петроград, 1917. – Тип. Главного Управления Уделов. – 36 с. 8. Историко-Статистическое описание церквей и приходов епархии // Черниговский церковно-общественный вестник. – 1915. – Часть неофициальная. – № 20. – С. 1-3. 9. Історія виникнення релігійно-просвітительного братства в г. Харків // Харківське Губернське Ведомості. – 1904. – 25 января. – С. 2. 10. Коваленко О., Малинєвська В. Чернігівська церковно-археологічна комісія та її внесок у розвиток історичного краєзнавства // VI Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993. – С. 289 – 290. 11. Открытие отделения Харьковского Епархиального религиозно-просветительного Братства Озерянской Божией Матери в слободе Беловодске, Старобельского уезда, Харьковской епархии // Вера и разум. – 1912. – № 1. – С. 127 – 130. 12. Отчет о состоянии и деятельности Полтавского Епархиального Свято-Макарьевского Братства за 1912 год // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1913. – Часть официальная. – № 29. – С. 2018 – 2050. 13. Отчет о состоянии и деятельности Полтавского Епархиального Свято-Макарьевского Братства за 1914 год // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1915. – Часть официальная. – № 20. – С. 1525 – 1550. 14. Отчет о состоянии и деятельности Полтавского Епархиального Свято-Макарьевского Братства за 1913 год // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1914. – Часть официальная. – № 47. – С. 2582 – 2586. 15. Отчет о состоянии и деятельности Полтавского Епархиального Свято-Макарьевского братства за 1915 год // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1917. – Часть официальная. – С. 312 – 327. 16. Отъ Совета религиозно-просветительного Братства Озерянской иконы Божией Матери // Вера и разум. – 1908. – № 19. – С. 103 – 104. 17. Проект измененного устава Братства святого Михаила, князя Черниговского // ЧЕИ. – 1891. – Часть официальная. – № 1. – С. 4 – 11. 18. Сковорода Д. Историко-статистическое обозрение современного старообрядческого раскола в Черниговской епархии // Черниговские Епархиальные Извещения. – 1901. – Часть неофициальная. – № 7. – С. 249 – 260. 19. Тарасенко О. Філарет (Гумілевський) як історик Чернігівщини // Сіверянський літопис. – 1996. – № 2 – 3. – С. 82 – 86. 20. Указ Сената об утверждении православных церковных братств 10.06.1864 г. // Державний архів Чернігівської області. – Ф. 127. – Оп. 3. – Спр. 217. – 32 арк. 21. Уставъ Братства св. Михаила, князя Черниговского // Черниговские епархиальные известия. – 1894. – Часть официальная. – № 5. – С. 248 – 254. 22. Уставъ Религиозно-философского общества при Братстве святого Михаила, князя Черниговского // Черниговские Епархиальные Известия. – 1914. – Часть неофициальная. – № 7. – С. 77-80. 23. Уставъ Свято-Макарьевского Полтавского Епархиального братства // Полтавские Епархиальные Ведомости. – 1890. – Часть официальная. – № 4. – С. 119 – 133. 24. Уставъ Харьковского Епархиального религиозно-просветительного Братства Озерянской Божией Матери // Вера и разум. – 1904. – № 1. – С. 11 – 18.

Надійшла до редколегії 28.03.11

Ю. Сорока, д-р іст. наук

ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ТА УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ КІНЦЯ 1930-Х–1950-Х РОКІВ

В статті розкриваються основні історіографічні та українознавчі етапи дослідження суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях у 1940-х–1950-х рр.

The article deals with the main historiographical Ukrainian Studies' stages of research investigation of the social-political processes in the Western Ukraine Lands in 1939-1959.

Сучасні процеси утвердження державності України і національного відродження об'єктивно диктують необхідність урахування досвіду і особливостей минулого розвитку регіонів, усебічного аналізу взаємодії історичних, політичних, соціально-економічних, територіальних, демографічних, етнологічних та інших процесів, що відбувалися на їхніх теренах. Дослідженню становища населення західноукраїнських земель в контексті суспільно-політичних процесів 1939–1950-х років присвячена значна кількість здебільшого історичної літератури, різнопланове за проблематикою, шириною висвітлюваних процесів, а також за жанрами. Наявність великого масиву різноманітних публікацій дозволяє виокремити основні етапи дослідження даної теми.

В історіографії проблеми можна виділити декілька періодів, які здебільшого збігаються з прийнятою періодизацією української історіографії. Застосовуючи принципи історизму, наукової об'єктивності та неупередженості в історіографії суспільно-політичного, етнологічного, культурно-духовного життя західноукраїнського населення в період з кінця 1930-х до початку 1960-х рр. виділяється щонайменше три-чотири періоди дослідження, не відділених від загальних тенденцій розвитку українознавства.

Зокрема В. Коцур, досліджуючи історіографію соціальних і політичних процесів України виділив три етапи її розвитку. Перший 1920-ті до середини 1950-х років; наступний – друга половина 1950-х – 1980-ті роки; тре-

тий – сучасний, який розпочинається з 1991 року [9, с. 32]. Також періодизація вітчизняної історії прослідковується у спільному дослідженні В. П. Коцура та А. П. Коцура "Історіографія історії України" [10].

Натомість В. Солдатенко запропонував другу половину 1950-х і першу половину 1960-х років, тобто роки правління М. Хрущова виділити в окремий період, оскільки у цей час намітився певний відхід від існуючої на той час сталінської тоталітарної системи в організації суспільного життя, у тому числі й у вивченні історії [16].

В. Капелюшний, вивчаючи широкий спектр історіографії національно-визвольних змагань, визначив п'ять періодів у її розвитку. Створення так званої "марксистської історії України", повне вихолощування в науці національної самобутності дослідник відносить до третього періоду, який охоплює 1930-ті – першу половину 50-х років, коли заідеологізована радянська історіографія протягом десятиріч утверджувала міфи про "закономірну перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції та її історичне значення для України", "переваги соціалістичного будівництва", концепцію "возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР". Четвертий період тривав з другої половини 1950-х до середини 80-х років. В його хронологічних межах вчений виокремив два внутрішні етапи. Перший припадає на роки "хрущовської відлиги" та рух шістдесятників. Він характерний частковим поверненням дослідників до проблематики національно-визвольних рухів, розширенням

доступу науковців до архівів. Однак, вже на другому етапі, що датується кінцем 60-х років – першою половиною 80-х років починається реанімація сталінізму, що супроводжується посиленням фальсифікації історії. В кінці 80-х – на початку 90-х років розгортається п'ятий історіографічний період, коли історики отримали реальну можливість для неупередженого і широкого перегляду на основі нових документів і підходів усталених раніше висновків, для об'єктивної відтворення повної картини історії України [7, с. 22-27].

Погоджуючись в цілому з визначеними періодами В. Капелюшного історик Д. Розовик виокремив в окремих періодах ряд відмінностей у розвитку історичних досліджень, які відображали характерні особливості та наукову новизну пошукової роботи, розкривали стан розвитку чи занепаду української історичної науки [15].

Досліджуючи результати історіографічного дослідження інкопорації й радянзації західноукраїнських земель у 1939 – на початку 1950-х років І. Мищак виділяє чотири основні періоди дослідження теми: кінець 1939 – середина 1950-х рр., 1956 р. – середина 80-х років, друга половина 1980-х рр. – до розпаду СРСР, періоду незалежності України [13].

Вагоме значення для вивчення української історіографії має курс лекцій "Українська історіографія" Я. Калакури, [4] в якому обґрунтовується наукова періодизація розвитку української історичної науки. В контексті даної проблеми цікавою є авторська характеристика сьомого періоду, що тривав з середини 30-х до другої половини 80-х років, в межах якого учений виділяє що не менше три підперіоди, або етапи, у розвитку української історичної науки. Це – остаточна заідеологізованість офіційної радянської історіографії в УРСР, нова хвиля спалаху національної свідомості істориків у роки Другої світової і радянсько-німецької воєн та поповнення наукових сил української діаспори. В свою чергу радянській українській історіографії у 50-ті – 80-ті рр. були притаманні деякі короткочасні позитивні зрушення, які пов'язані з хрущовською "відлигою", з критикою культу Сталіна, з лозунгами М. Горбачова про перебудову, гласність і плюралізм. На думку вченого для 30–80-х років характерні, з одного боку, енциклопедизація історичних знань, а з іншого – створення ряду ідеологем, які надовго догматизували історичну науку. За визначенням Я. Калакури "українська історіографія більше 60 років виявилася конфронтаційно розірваною ніби на два ворогуючі табори: так званий буржуазно-націоналістичний, представлений здебільшого істориками української діаспори, і марксистський – в СРСР – УРСР. Звичайно кожен з цих таборів не відзначався методологічною та ідейною монолітністю, розвивався за відповідними суспільними законами. Треба бачити принципову різницю в течіях і напрямках як радянської, так і діаспорної історіографії. Підходити до них диференційовано, персоналітично" [5, с. 12].

Сучасний етап української історичної науки, що охоплює 90-ті рр. XX ст. і перші роки XXI ст. відноситься до восьмого періоду. Він пов'язаний, головним чином з відновленням державної незалежності України, з відродженням національних традицій української історіографії, досягнення її соборності. Внаслідок кризи марксистської ідеології і марксизму в цілому, разом з розпадом СРСР розпалася і єдина радянська історіографія. Був припинений здійснюваний раніше комуністичною ідеологією процес уніфікації історичної науки. Початок 90-х років позначився кардинальними змінами також і в оцінці нагромаджених за радянської доби історичних знань про наше далеке і недавнє минуле, у тому числі й про долю українства західних земель країни.

Максимально наближеною до історичної періодизації є й наукова періодизація українознавства, яка здебільшого спирається на схеми історичних знань. Однак, не слід отождествлювати ці періодизації, бо кожна з цих наук має свою специфіку, оскільки стосується різних предметів дослідження. Сам же аспект періодизації як дослідницького методу в українознавстві ще недостатньо висвітлений у науковій літературі. Практично, окрім П. Кононенка та Я. Калакури цією проблемою ніхто не займався.

Свою аргументовану і опрацьовану модель періодизації українознавства П. Кононенко виклав у вигляді схеми і розлогіх коментарів у підручнику "Українознавство" [8, с. 20-24, 35-36] для вищих навчальних закладів та опублікованих наукових статтях часопису "Українознавство". Автор виділив шість етапів розвитку українознавства, розглядаючи їх як складові частини цілісного процесу зародження і нагромадження знань про Україну і українство на материковій Україні та за її межами, а кожен етап як період, як щабель цього тривалого процесу. Погоджуючись з періодизацією Я. Калакури [6, с. 38-40], П. Кононенко визначив змістовну частину п'ятого періоду рамками другої половини 1930-х – 1980-х рр., наголосивши на тому, що саме в цей час радянський політичний режим рішуче протидіяв українознавству, оголосивши йому справжню війну. Та незважаючи на заборони і переслідування, українознавство не зникло, а перейшло на нелегальні і напівлегальні умови, нагромаджуючи фактичний матеріал, готуючи кадри для майбутніх досліджень.

Шостий період учений логічно ув'язує з суверенізацією і відновленням незалежності України та офіційною інституалізацією українознавства як інтегративної системи наукових знань і навчальної дисципліни, із зростанням його державницької і світоглядно-виховної ролі в утвердженні цілісності і соборності України.

В цілому погоджуються з визначеними Я. Калакурою та П. Кононенко періодами української історіографії та українознавства і цілий ряд сучасних українських дослідників. Так, О. Нагірняк відзначає, що усі ці періоди тісно пов'язані між собою (один етап ніби виростає на основі творчого надбання попереднього періоду), хоча їм були притаманні певні спільні риси і суттєві відмінності [14, с. 37].

О. Гомотюк характеризує історіографічний період, пов'язаний з Другою світовою війною і повоєнним лихоліттям, відзначає, що радянська Західної України, яка розпочалася у 1939-1940 рр. негативно вплинула на розвиток історичної науки, українознавчих осередків, системи освіти в цілому. Основною тенденцією розвитку науки в західних областях України стала боротьба із схемою М. Грушевського, вилучення праць С. Томашівського, І. Джиджори, І. Кривецького, більшості наукових доробків І. Крип'якевича, максимальне наближення до історії Росії та СРСР; пріоритетне місце посіла проблематика історії класової боротьби і революційного руху [3, с. 41].

В. Баран у вивченні історії України 1950–1960-х рр. виділяє щонайменше три етапи. Перший – офіційна радянська історіографія, яка відзначалася однобічністю підходів та ідеологічною запрограмованістю висновків. Другий етап припадає на кінець 80-х років і характеризувався обережною критикою "деформацій" соціалізму та "відступів" від принципів марксизму-ленінізму. На третьому етапі, з початку 90-х років, відбувся повний розрив з старою методологією і визначились якісно нові погляди на проблему [1].

Ряд українських істориків – Б. Ярош [17, с. 7-8], М. Кучерепа, В. Вісин [11, с. 18], Д. Веденєєв, Г. Биструхін [2, с. 21], М. Мандрик [12] та ін., висвітлюючи суспільно-політичні процеси в західних областях України,

задля систематизації та наукового аналізу увесь наявний масив наукової літератури з даної проблеми ділять на три основні групи: апологетичну радянську, сучасну вітчизняну, праці авторів української діаспори та розвідки західних дослідників.

В цілому погоджується з визначеними періодами, слід відзначити, що найбільш оптимальною і науково обґрунтованою відносно історичного й українознавчого осмислення теми є періодизація, запропонована П. Кононенко та Я. Калакурою.

Водночас, при дослідженні суспільно-політичних, соціально-економічних та етно-культурних процесів на західноукраїнських землях, що торкнулися життя і долі мільйонів людей, на основі аналізу наявних наукових праць, все ж необхідно окреслити окремі періоди дослідження проблеми.

Відповідно до наукової розробки найактуальніших проблем дослідження, осмислення історіографічного та українознавчого доробку, цілком доцільним є виокремлення чотирьох окремих періодів, які здебільшого збігаються з прийнятою науковою періодизацією, але мають ряд особливостей та відмінностей.

Перший період – кінець 1939 – середина 1950-х рр. – пов'язаний з Другою світовою війною, розпачатою радянізацією Західної України у 1939-1941 рр., повоєним лихоліттям та утвердженням тоталітарного режиму в регіоні на тлі масових репресій, переслідування і заборони національної ідеї. Цей етап характеризують протилежні підходи у материковій Україні та діаспорі. Термін "українознавство", який ще у 30-х рр. у радянській Україні було вилучено з ужитку, на всіх українських землях, включно із західноукраїнськими, починаючи з осені 1939 р., за єдиною уніфікованою марксистською ідеологією підмінявся поняттями народо-, крає- та суспільствознавство. Процес утвердження тоталітарного режиму в західних областях УРСР, наряду з ліквідацією українознавчої інфраструктури, ідеологізації науки, освіти, культури, супроводжувався насадженням цілого ряду більшовицьких ідеологем, які надовго догматизували історичну науку. Водночас спостерігається деяке піднесення національної свідомості українців у роки Другої світової і німецько-радянської воєн, патріотична діяльність і боротьба за українську справу членів ОУН і вояків УПА, частини української творчої інтелігенції та поповнення наукових сил української діаспори. Саме наукові осередки в діаспорі стали єдиним анклавом українознавчої думки, остаточно утвердивши своєрідну двоколісність української історіографії: наукової за кордоном та заідеологізованої в УРСР.

Наступний період дослідження історичної науки та українознавства відноситься до другої половини 1950-х – середини 1960-х рр. і зумовлений "хрущовською відлигою", критикою культу особи Сталіна та рухом шістдесятників. В 1959 р. з'явилася перша праця комплексного характеру М. Марченка "Українська історіографія", яка стала синтетичною розвідкою визнання самотності українського буття та сприяла поверненню в науковий обіг поняття "українська історіографія". Хрущовська "відлига" дала поштовх частковій "лібералізації" партійного контролю за розвитком історичної науки, сприяла розширенню доступу дослідників до окремих архівних фондів, пробудженню національної свідомості і зростанню інтересу до історії свого народу, його традиції, мови і культури.

Попри ідеологічну заангажованість до пріоритетних напрямків дослідницької діяльності була віднесена західноукраїнська проблематика: революційний рух, возз'єднання з Радянською Україною, індустріалізація, колективізація та культурні перетворення в регіоні. Цій

проблематиці були присвячені дискурси І. Коломійця, Ф. Шевченка, І. Богодиста, Ю. Сливки, В. Варецького, Б. Бабія та ін. Навіть тенденційне висвітлення суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях сприяло нарощуванню знань, хоча і в спотвореному вигляді. В даний період були частково ослаблені ідеологічні репресії і переслідування вчених, що займалися українознавством. З хрущовською "відлигою" і новою хвилею українського руху опору пов'язується поява "шістдесятників", які на чільне місце в своїй діяльності ставили оборону національних прав українців, їх правдивої історії, розвиток української мови і культури, зупинення політики русифікації.

Друга половина 1950-х – перша половина 1960-х рр. – важливий етап розвитку української історичної думки в діаспорі як частини української історіографії взагалі. Особливість еміграційної історіографії цього періоду полягала в тому, що, по-перше, значна частина її сил перемістилася з країн Західної Європи до США і Канади, по-друге, необхідність формування організаційних засад співпраці науковців, координації їх праці продиктувала утворення Українського історичного товариства та його друкованого органу – журналу "Український історик", по-третє, зусилля істориків діаспори зосереджувались на пріоритетних дослідженнях тих проблем історії України, які або замовчувались, або фальсифікувались у радянській історіографії [4, с. 360], в тому числі – суспільно-політичні процеси в Західній Україні середини ХХ століття.

Друга половина 1960-х – кінець 1980-х рр. відноситься до третього періоду. Саме в цей період на зміну хрущовській "відлизі" прийшов брежнєвський період застою з розгорнутим наступом на "шістдесятників", заміною часткової модернізації культурно-національного життя, відновлення практики політичних репресій, узаконення російської мови, усунення національних відмінностей, формування "нової історичної спільності". Окреслені тенденції мали вирішальне значення і для висвітлення складних процесів життя на західноукраїнських землях в 1939 – 1950 рр., з директивним партійним втручанням, накиданням нових ідеологічних парадигм, "безкомпромісною боротьбою проти українського націоналізму".

Натомість репрезенти української наукової думки за кордоном плідотно розвивали українознавство, збагачували джерельну базу вітчизняної історії за рахунок документів і матеріалів зарубіжних архівних та бібліотечних колекцій. Домінантою багатьох праць вчених діаспори була ідеологія українського націоналізму, історія націоналістичних рухів, суспільно-політичні процеси в західній Україні, діяльність ОУН та УПА.

Нова історіографічна ситуація, що сталася під впливом курсу М. Горбачова на перебудову і гласність і криза марксистської парадигми історичного процесу, дозволяє, на нашу думку, виділити в даному періоді окремі підперіод другої половини 1980-х років. Пошук історичної правди, повернення до народних традицій та національної символіки і свідомості, саме в ці роки відкривали умови для відродження країнознавства, національної історіографії, для повернення дослідників до національно-державницької схеми історії України, їх долучення до надбань національної і світової культури і науки.

Із здобуттям Україною незалежності утверджується четвертий, сучасний період історіографії. Саме в 1990-х роках розпочалася доба трансформації українського суспільства, яка для науковців визначалася принципово новими підходами до розуміння українознавства, поступового звільнення від ідеологічних на шарувань, осягнення національних та загальнолюдсь-

ких цінностей. Визначальними тенденціями розвитку української історіографії стали методологічна переорієнтація пострадянських дослідників, прилучення їх до національних традицій української суспільно-політичної та історичної думки, утвердження нового бачення етногенезу українського народу, дослідження його національної ідеї, боротьби за волю в державну незалежність у контексті світової історії і політики глобалізації.

1990-ті роки – початок ХХІ ст. пов'язані не тільки з відродженням національних традицій, а й формуванням соборності української історичної думки та українознавчого пізнання як синтезу знань про Україну та українців. На засадах сучасної методології опрацьовується нова концепція історії України, її окремих регіонів, в тому числі і західноукраїнських земель, як невід'ємний компонент європейського і світового історичного процесу.

Запропонована періодизація дозволяє простежити як деякі загальні тенденції нарощування знань по даній проблемі так і виявити певні особливості, об'єктивні і суб'єктивні труднощі, характерні для кожного з означених періодів при вивченні складних суспільно-політичних процесів на західноукраїнських землях у 1939–1950-х рр.

1. Баран В.К. Україна 1950–1960 рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів: Ін-т українознавства І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 448 с.
2. Веденєв Д.В., Биструхін Г.С. "Повстанська розвідка діє точно й відважно..." – К.: К.І.С., 2008. – 568 с.
3. Гомотюк О.Є. Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті рр., ХІХ – перша третина ХХ ст.) – Тернопіль: Екон. думка, 2007. – 552 с.
4. Калакура Я.С. Українська історіографія. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
5. Калакура Я.С. Українські історики на шляху до соборності національної історіографії // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2001. – Вип. 54. – С. 8-18.
6. Калакура Я.С. Історичні засади українознавства. – К.: МОНУ; Наук.–дослід. Ін-т українознавства, 2007. – С. 376-384.
7. Капелюшний В.П. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби визвольних змагань (1917-1921 рр.). – К.: Олан, 2003. – 608 с.
8. Кононенко П.П. Українознавство. – К.: Либідь, 1996. – 384 с.
9. Коцур В. Історичні дослідження: упередження та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-30-х рр.): історіографія. – К.: Наукова думка, 1998. – 506 с.
10. Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України. – Чернівці: Золоті литавери, 1999. – 519 с.
11. Кучерела М.М., Вісин В.В. Волинь: 1939-1941 рр. – Луцьк: Волин. обл. друк., 2005. – 486 с.
12. Мандрик М.В. Український геополітичний чинник у зовнішньополітичній стратегії зарубіжних країн: історичний контекст (кінець 1920-х – 1945 рр.). – К.; Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. – 576 с.
13. Мишак І.М. Інкorporація та радянська західноукраїнських земель (1932 – початок 1950-х рр.): історіографія. – К.: Інст. законодав. ВР України, 2010. – 509 с.
14. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть ХІХ – 1917 р.). – К.: ПП Сергічук М.І., 2007. – 652 с.
15. Розовик Д.Ф. Національно-культурне будівництво в Україні у 1917-1920 рр. – К., 2004.
16. Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія. – К.: Книга пам'яті України, 1997. – 416 с.
17. Ярош Б. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30-50-ті рр. ХХ ст.). – Луцьк: Вежа, 1999. – 176 с.

Надійшла до редколегії 28.03.11

М. Хмуляк, асп.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА Т. БЛЕРА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ "ОСОБЛИВИХ ВІДНОСИН" ІЗ США

У статті проаналізовано вплив "особливих відносин" із США на європейську політику Великої Британії за правління уряду Т. Блера.

The article is analyzed the influence of a "special relationship" with USA on Britain's European policy during Blair's government.

З приходом до влади лейбористського уряду Т. Блера розпочався новий етап у відносинах Великої Британії та Європейського Союзу (далі ЄС). Новий прем'єр виступив за конструктивну співпрацю з ЄС і поставив за мету відігравати в ньому керівну роль, хоча пріоритетними і надалі залишалися "особливі відносини" з США.

В історіографічному плані дана проблема не є достатньо дослідженою, хоча зустрічаються окремі праці українських вчених С. Пик, С. Толстова, Н. Яковенко, І. Бурнашова, В. Крушинського, О. Неприцького та інших, де розглянута низка аспектів європейської політики та вплив на неї "особливих відносин" Великої Британії та США [10, 11, 12, 6, 8]. Проте основна увага вчених зосереджена на процесі становлення та розбудови ЄС.

Російська історіографія представлена працями С. Перегудова, Н. Капітонової, О. Громико та інших, в яких висвітлено специфіку стратегічного курсу Великої Британії в Європі, зокрема її політичної і військової залежності від основного партнера з НАТО-США [9, 4]. Однак, слід зазначити, що як у російській, так і в українській історіографії недостатньо досліджено вплив "особливих відносин" з США на європейську політику Великої Британії.

Ще до парламентських виборів 1997 р. керівництво лейбористів визнало, що Велика Британія має відігравати провідну роль у ЄС. Відразу після перемоги на виборах лейбористи сформулювали засади власної європейської політики, покликаної вивести відносини з ЄС із кризового стану, що виник через особливу позицію уряду консерваторів у питаннях поглиблення інтеграційного процесу [19].

Неодмінними атрибутами Великої Британії у європейській політиці було досить обережне ставлення до

інновацій, а також прагнення пригальмувати інтеграційні процеси. Проте, кардинально протилежна картина спостерігалася у сфері спільної європейської політики в області безпеки та оборони, де Велика Британія, яка протягом тривалого часу була найбільшим супротивником включення воєнних питань до компетенції ЄС, перетворилася в одного з найбільш активних її захисників.

Після своєї перемоги лейбористи взяли курс на відновлення відносин з ЄС. Новий уряд виступив за конструктивну співпрацю з ЄС і знову поставив ціль відігравати в ньому керівну роль. Т. Блер заявив, що Великій Британії не потрібно обирати між США та Європою: активна роль в ЄС укріпить "особливі відносини" з США і навпаки, укріплення відносин з ними буде сприяти посиленню британських позицій в Європі [20].

Т. Блер розглядав Європу як одного з партнерів поряд зі Сполученими Штатами. В цьому сенсі зовнішня політика Т. Блера була зорієнтована на активну участь Великої Британії у формуванні "другої опори" ЄС – Спільної зовнішньої політики та політики безпеки та підтримку позиції французького президента Ж. Ширака щодо створення європейських збройних сил, незалежних від США [12, с. 28].

З наближенням парламентських виборів 2001 р. протистояння двох провідних партій загострилось: лейбористи звинувачували торі в тому, що вони штовхають країну до виходу з ЄС, а консерватори запевняли, що правляча партія сприяє створенню європейської наддержави. Перебільшенням грішили обидві сторони. Насправді прихильників виходу Великої Британії з ЄС в консервативній партії була меншість.

Вже через місяць після парламентських виборів на саміті ЄС в Амстердамі був підписаний договір, згідно